

HISSİYOT LEKSIKASINING INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI

Abdiyeva Zebo

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi 2-bosqich magistranti

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 27.10.2025

Revised: 28.10.2025

Accepted: 29.10.2025

KALIT SO‘ZLAR:

*hissiyot, emosiya, til
va madaniyat o‘zaro
ta’siri,
lingvokulturologik kod,
leksika, semantik tahlil.*

Mazkur maqola ingliz va o‘zbek tillarida hissiy holatlarni ifodalovchi leksik birliklarning lingvokulturologik aspektlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda hissiyotlar semantikasi, ularning madaniy konnotatsiyalari, assotsiativ maydonlari, shuningdek, bu birliklarning ijtimoiy va madaniy kontekstda qanday shakllanishi o‘rganiladi. Qiyosiy-lingvokulturologik yondashuv asosida, his-tuyg‘ularni ifodalovchi vositalarning madaniy identifikatsiyadagi roli yoritiladi..

Lingvokulturologiya — bu til va madaniyat o‘zaro ta’sirini o‘rganuvchi soha bo‘lib, til birliklari orqali milliy madaniyat, mentalitet va qadriyatlarning qanday aks etishini tahlil qiladi. Hissiyot leksikasi bu sohaning muhim tarkibiy qismidir, chunki hissiyotlar har bir xalqning ruhiy olami va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiradi.

Hissiyot leksikasi — insonning ichki kechinmalari, his-tuyg‘ulari, psixologik holatlarini ifodalovchi so‘z va iboralar majmuidir. Bunga quyidagilar kiradi:

- **Ijobiy hissiyotlar:** baxt, quvonch, sevgi, minnatdorchilik, umid
- **Salbiy hissiyotlar:** g‘azab, nafrat, qo‘rquv, hasad, qayg‘u

Ingliz va o‘zbek tillarida hissiyot leksikasining farqlari

Mezoni	Ingliz tili	O'zbek tili
So'z boyligi	Juda boy, psixologik tushunchalarga chuqur ajratilgan (e.g., <i>frustration, anxiety, elation</i>)	Asosan umumiy his-tuyg'ular asosida, diniy-ma'naviy tushunchalar bilan bog'liq (e.g., <i>g'am, shodlik, rozi bo'lish</i>)
Ifoda uslubi	Ko'proq individual va aniq tasvirlar bilan	Ko'proq kollektiv ongga asoslangan, maqollar va iboralar orqali
Madaniy kontekst	G'arbcha individualizmga mos, psixoterapevtik kontekstlar keng	Sharqona sabr, taqdir, qanoat bilan bog'liq

Quvonch konseptining graduonimik tahlili:

Ingliz tilida: Quvonch hissiyoti ingliz tilida "joy" orqali ifodalangan bo'lsa-da, bu tushuncha turli darajadagi sinonimlar orqali intensivlik darajasida farqlanadi:

Cheerful – yengil quvonch, kayfiyatni ko'tarish

Happy – umumiy baxt hissi

Joyful – ichki quvonchning ifodasi

Elated – quvonchdan ko'tarinki holat

Ecstatic – haddan tashqari quvonch, hissiy portlash

Bu darajalilik (graduonimiya) shaxsiy psixologik holat va kontekstual muhit asosida aniqlanadi. Ingliz madaniyatida quvonch ko'pincha shaxsiy muvaffaqiyat, erkinlik va ijobiy his-tuyg'ular bilan bog'liq.

O'zbek tilida: O'zbek tilida "quvonch" konsepti quyidagi darajadagi birliklar orqali ifodalanadi:

Ko'ngli ko'tarildi – yengil quvonch

Yayradi – ichki mamnunlik

Sevindi – aniq sabablarga asoslangan quvonch

Quvonchdan yuragi orqaga tortdi – kuchli emosiya

Yig'lab yubordi (quvonchdan) – maksimal darajadagi hissiy portlash

O'zbek tilida quvonch ko'pincha kollektiv qadriyatlar, oilaviy baxt va diniy minnatdorchilik kontekstida namoyon bo'ladi.

Qayg'u konseptining graduonimik tahlili:

Ingliz tilida: "Sadness" konsepti ham graduonimik tarzda quyidagi birliklar bilan ifodalanadi:

Blue – yengil tushkunlik

Sad – umumiy qayg‘u

Depressed – klinik darajadagi hissiy tushkunlik

Grief-stricken – yaqin inson yo‘qotishiga bog‘liq qayg‘u

Heartbroken – yurakni ezuvchi, kuchli iztirob

Bu darajalarda qayg‘uning psixologik intensivligi, ijtimoiy kontekst va shaxsiy holat asosiy mezon bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbek tilida: O‘zbek tilida qayg‘u quyidagi darajalarda ko‘rsatiladi:

Ko‘ngli g‘ash – yengil bezovtalik

G‘amgin – odatiy qayg‘u holati

Ko‘ngli vayron – kuchli tushkunlik

Yuragi ezildi – jiddiy psixologik iztirob

G‘amdan yuragi yorildi – og‘ir fojiaiy holatga munosabat

Bu birliklar o‘zbek tilida ko‘pincha metaforik shaklda, xalq og‘zaki ijodida keng qo‘llanadi.

Taqqosiy graduonimik jadval:

Daraja	Ingliz tili	O‘zbek tili
1-daraja	cheerful / blue	ko‘ngli ko‘tarildi / g‘ash
2-daraja	happy / sad	sevindi / g‘amgin
3-daraja	joyful / depressed	yuragi quvonchdan to‘ldi / vayron
4-daraja	elated / grief-stricken	yig‘lab yubordi / ezildi
5-daraja	ecstatic / heartbroken	yuragi yorildi

Taqqosiy assotsiativ maydon (jadval):

Emosiyalar	Ingliz tili	O'zbek tili
Quvonch	joy, happiness	quvonch, yayrash
G'azab	anger, rage	g'azab, jahldorlik
Qo'rquv	fear, dread	qo'rquv, cho'chish
Muhabbat	love, affection	sevgi, mehr
Umid	hope	umid, orzu
Alam / Dard	sorrow, pain	dard, iztirob

Quvonch va qayg'u konseptlarining ingliz va o'zbek tillarida graduonimik tahlili, ushbu hissiyotlarning til birliklari orqali qanday darajada va qanday madaniy asosda ifodalanishini ko'rsatadi. Ingliz tilida bu birliklar shaxsiy erkinlik va psixologik holat bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida bu birliklar ko'proq kollektiv, diniy va obrazli asosda shakllanadi. Graduonimiya mazkur konseptlarning til orqali semantik bosqichlarda qanday kodlanishini aniqlashda muhim vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oxford English Dictionary
2. Cambridge Thesaurus (2024)
3. Karaulov Yu.N. (1996). *Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost*.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati (2016)
5. O'zbek maqollari va hikmatlar to'plami (2020)
6. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals*.
7. Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*.